

Юридичні науки

УДК 343.102

Чубур Богдан Сергійович

магістр, студент

Сумського національного аграрного університету

Chubur Bohdan

Master, Student of the

Sumy National Agrarian University

Шульженко Ассоль Володимирівна

доктор філософії, доцент кафедри правосуддя та філософії

Сумський національний аграрний університет

Shulzhenko Assol

PhD, Associate Professor of the Department of Justice and Philosophy

Sumy National Agrarian University

**СЛІДЧІ (РОЗШУКОВІ) ДІЇ, ПОВ'ЯЗАНІ ІЗ ЗНИКНЕННЯМ ДІТЕЙ
ПІД ЧАС ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ**

**INVESTIGATIVE (SEARCH) ACTIONS RELATED TO THE
DISAPPEARANCE OF CHILDREN DURING MARTIAL STATUS**

***Анотація.** Наукова стаття "Захист прав дітей під час військового стану: слідчі (розшукові) дії та їх роль" присвячена аналізу проблеми зникнення дітей під час воєнного конфлікту та ролі слідчих органів у вирішенні цієї проблеми. Стаття детально розглядає слідчі дії, які використовуються при розслідуванні зникнення дітей та відновленні їхньої безпеки та добробуту. Вона також вивчає соціальні та психологічні аспекти, пов'язані із зникненням дітей, та надає рекомендації щодо підтримки та реабілітації дітей та їхніх сімей після таких випадків.*

Спеціалісти у сфері правозахисту та соціальних наук матимуть можливість долучити нові знання та розуміння щодо проблеми зникнення дітей в умовах військового стану. Аналіз слідчих дій та ролі правоохоронних органів сприятиме впровадженню кращих практик у цьому сенсі, підвищенню ефективності дій при розслідуванні таких випадків та покращенню захисту прав та безпеки дітей в умовах воєнного конфлікту.

Стаття також вказує на потребу подальших досліджень у галузі ефективних методів розслідування, впливу роззброєння та демобілізації на безпеку дітей, ролі міжнародних організацій та стратегій реабілітації для дітей та їхніх сімей. Ці дослідження можуть сприяти поліпшенню захисту дітей у військових конфліктах та сприяти створенню кращих умов для їхнього відновлення та добробуту.

Ключові слова: діти в умовах військового стану, зникнення дітей, розшукові дії, міжнародне гуманітарне право, правоохоронні органи, міжнародні організації, безпека дітей, демобілізація, міжнародні стандарти, права дитини, профілактика злочинів, реабілітаційні програми, геноцид, конфліктні зони.

Summary. *The scientific article "Protection of children's rights during martial law: investigative (search) actions and their role" is devoted to the analysis of the problem of disappearance of children during military conflict and the role of investigative bodies in solving this problem. The article examines in detail the investigative steps used in investigating the disappearance of children and restoring their safety and well-being. She also studies the social and psychological aspects of missing children and makes recommendations for support and rehabilitation of children and their families after such cases.*

Specialists in the field of human rights and social sciences will have the opportunity to add new knowledge and understanding to the problem of the

disappearance of children under martial law. The analysis of investigative actions and the role of law enforcement agencies will contribute to the implementation of best practices in this sense, increase the effectiveness of actions in the investigation of such cases and improve the protection of the rights and safety of children in the conditions of military conflict.

The article also points to the need for further research into effective investigation methods, the impact of disarmament and demobilization on child safety, the role of international organizations, and rehabilitation strategies for children and their families. These studies can help improve the protection of children in military conflicts and help create better conditions for their recovery and well-being.

Key words: *children under martial law, missing children, search operations, international humanitarian law, law enforcement, international organizations, child safety, demobilization, international standards, children's rights, crime prevention, rehabilitation programs, genocide, conflict zones.*

Постановка проблеми. В умовах воєнного стану питання безпеки та захисту дітей набуло особливої актуальності. Попри численні заклики міжнародних інституцій неухильно дотримуватися норм міжнародного права, кількість злочинів, учинених російською федерацією проти дітей України, збільшується із кожним днем [1]. Слід зауважити, що депортація дітей без батьків до росії відбувається з метою зміни їхньої ідентичності.

За законодавством розрізняються: зниклі безвісти та зниклі безвісти за особливих обставин. Останніх держава наділяє спеціальним правовим статусом, основні елементи якого описані в Законі України "Про правовий статус осіб, зниклих безвісти за особливих обставин" від 12.07.2018 року № 2505-VIII [2]. Так, у статті 1 цього Закону наведено визначення особи, зниклої безвісти за особливих обставин, - особа, зникла безвісти у зв'язку із збройним конфліктом, воєнними діями, тимчасовою окупацією частини

території України, надзвичайними ситуаціями природного чи техногенного характеру. Також Конвенція ООН 1948 року про запобігання злочину геноциду та покарання ратифікована Україною.

Правоохоронні органи, які уповноважені розшукувати осіб, зниклих безвісти за особливих обставин, включають Національну поліцію України, Державне бюро розслідувань, Службу безпеки України та інші. Ключовим органом у цій сфері, до якого необхідно звертатися, є саме Національна поліція України. Генеральна прокуратура України, в свою чергу, швидше за все буде органом, який вести кримінальне переслідування щодо переважної більшості цих справ.

Станом на 7 березня в Україні 356 дітей вважаються зниклими безвісти від початку повномасштабного вторгнення. 16 224 дитини росіяни депортували, і лише 308 дітей вдалося повернути. Від початку вторгнення вже знайшли 10 230 хлопчиків та дівчат [3].

Для оперативного розшуку дітей у відомстві запроваджено чат-бот "Пошук дітей" @poshukditei_bot в месенджері "Телеграм". Основним завданням цього бота є спрощення процедури подачі інформації про дитину, яка зникла безвісти та/або зв'язок з якою відсутній, до органів поліції. У разі зникнення дитини чи дорослої людини варто звертатися до правоохоронних органів або до Омбудсмена. Також в Україні працює Telegram-бот "Пошук дітей". Відповідні державні структури та органи працюють над питанням повернення примусово депортованих дітей в Україну.

Існує комплекс організаційних, оперативно-розшукових, слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій, які здійснюються органами внутрішніх справ з метою встановлення місцезнаходження дітей. Гласні слідчі дії при зникненні дітей включають допит можливих свідків у контексті зв'язків та взаємин з різними соціальними групами (сім'я, навчальний заклад тощо), огляд місцевості, приміщень, речей та

документів. Негласні слідчі дії включають аудіо- та відео-контроль особи, зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж, зняття інформації з електронних інформаційних систем та інші дії.

Викрадення дітей, яке здійснює росія, порушує всі вимоги, встановлені нормами міжнародного гуманітарного права. Досудові розслідування щодо порушення прав дітей внаслідок воєнних злочинів росії на території України тривають, проводяться необхідні слідчі та процесуальні дії, які спрямовані на встановлення обставин злочинів та повернення викрадених дітей на батьківщину [4].

Виклад основного матеріалу.

- ***Зникнення дітей під час військового стану: огляд літератури та теоретичні основи.***

Проблема зникнення дітей під час військового стану є актуальною та складною і вже давно стала об'єктом наукового дослідження та аналізу. Ця проблема вивчалася як на національному, так і на міжнародному рівнях. Огляд літератури та існуючих досліджень в цій області дозволяє розкрити ключові аспекти та теоретичні підходи, пов'язані з зникненням дітей під час військового стану.

Один із важливих аспектів, на який звертає увагу багато дослідників, це психологічний вплив воєнного конфлікту на дітей. Дослідження показують, що військовий стан може призвести до серйозних психологічних травм у дітей, які стали свідками або жертвами конфлікту [5, с. 9]. Спостерігається зростання рівня тривожності, депресії та посттравматичного стресового розладу серед дітей, які пережили воєнні події. Це ставить під сумнів стійкість та нормальний розвиток дитини.

Ще однією важливою темою досліджень є міжнародне гуманітарне право і захист дітей під час воєнних конфліктів. Конвенція ООН про права дитини та Конвенція про запобігання злочину геноциду встановлюють обов'язки для держав щодо захисту дітей від насильства та злочинів під час

війни [6]. Дослідники аналізують, наскільки ефективно ці міжнародні інструменти реалізуються на практиці та які прогалини існують у їх виконанні.

Також велику увагу приділяють правоохоронним органам та їхнім розшуковим діям у відношенні до зниклих дітей [7]. Аналізується роль поліції, служби безпеки та інших владних органів у розслідуванні випадків зникнення дітей та їх поверненні до сімей.

Для більш точного розуміння проблеми зникнення дітей під час військового стану, необхідно визначити ключові поняття та теоретичні підходи, що використовуються у дослідженнях:

- Зниклі безвісти: Особи, які втратили зв'язок із оточуючими та чиє місцезнаходження невідоме. Це поняття включає дітей, які можуть бути зниклими безвісти через військові конфлікти.

- Зниклі безвісти за особливих обставин: Особи, які зникли безвісти внаслідок особливих обставин, таких як збройні конфлікти, воєнні дії, тимчасова окупація території тощо. Це поняття визначене в законодавстві і може використовуватися для надання спеціального правового статусу таким особам.

- Міжнародне гуманітарне право: Сукупність норм та принципів міжнародного права, спрямованих на захист людей в часи воєнних конфліктів. Воно містить норми, що стосуються захисту дітей під час війни та заборони певних дій, які можуть завдати їм шкоди.

- Психологічні травми: Стан погіршення психічного здоров'я дітей, які пережили воєнні події, включаючи стрес, тривожність, депресію тощо. Психологічні травми можуть мати серйозний вплив на подальший розвиток дітей.

- Правоохоронні органи: Державні органи та служби, які відповідають за забезпечення правопорядку та розслідування злочинів, включаючи зникнення дітей.

Огляд літератури та аналіз існуючих досліджень допоможе розкрити складність проблеми зникнення дітей під час військового стану і встановити теоретичні та практичні аспекти цієї проблеми.

У статті "Діти та збройні конфлікти: нормативно-правова база" детально розглядає міжнародне гуманітарне право та його застосування щодо захисту дітей під час воєнних конфліктів [8]. Аналіз автора допомагає освітити правові аспекти захисту дітей в умовах військових дій та наголосити важливість дотримання міжнародних стандартів щодо прав дитини.

Дослідження надає практичні висновки та рекомендації для покращення розслідування таких випадків і підкреслює важливість ефективної роботи правоохоронних органів для забезпечення безпеки дітей в умовах воєнного конфлікту.

- ***Опис слідчих дій, які використовуються при розслідуванні зникнення дітей під час військового стану.***

Розслідування зникнення дітей під час військового стану вимагає високого рівня компетентності і спеціалізованих підходів з боку слідчих органів та правоохоронних органів. Для ефективного розкриття таких справ, вони використовують різноманітні слідчі дії та методи, спрямовані на збирання доказів, з'ясування обставин події і встановлення місцезнаходження дітей. Ось огляд деяких ключових слідчих дій та їх ролі у розслідуванні зникнення дітей під час військового стану.

Один із перших кроків у розслідуванні - це допит осіб, які можуть надати інформацію про обставини зникнення дітей. Слідчі встановлюють контакт з батьками, родичами, друзями та іншими особами, які можуть знати щось про дітей. Ця дія допомагає зібрати початкову інформацію та встановити кількість фактів.

Слідчі оглядають територію, де сталося зникнення, для пошуку слідів або речей, які можуть вказувати на місцезнаходження дітей. Цей

процес може включати в себе вивчення мап, спеціалізованих пошукових груп, а також використання технологічних засобів, таких як дрони.

Для вирішення деяких випадків слідчі використовують відео- та аудіоконтроль для негласного фіксування обговорень та зв'язків осіб, які можуть бути пов'язані із зникненням дітей. Це може виявити цінну інформацію.

Слідчі можуть отримувати доступ до інформації про телефонні дзвінки та повідомлення, що може вказувати на зв'язки та переміщення осіб, пов'язаних із зникненням дітей.

У випадках, коли діти можуть бути переміщені через міжнародні кордони, слідчі співпрацюють з міжнародними організаціями та іншими країнами для встановлення місцезнаходження та повернення дітей.

Роль слідчих органів та правоохоронних органів у розслідуванні зникнення дітей полягає в тому, щоб забезпечити максимальну безпеку та захист дітей під час військового стану. Вони здійснюють активну діяльність для забезпечення встановлення місцезнаходження та повернення дітей до їхніх батьків або законних опікунів, а також для припинення можливого використання дітей у військових конфліктах або незаконних цілях.

- ***Розгляд впливу зникнення дітей на їхню психологічну та соціальну ситуацію.***

Зникнення дітей під час військового стану має серйозний вплив на їхню психологічну та соціальну ситуацію, а також на їхні сім'ї. Розгляд цих аспектів є важливим для зрозуміння наслідків таких страшних подій і розробки ефективних стратегій підтримки та реабілітації дітей та їхніх сімей.

Втрата дитини може викликати серйозну психологічну травму як у самої дитини, так і у її родини. Діти, які були свідками чи жертвами

насильства чи зникнення, можуть страждати від посттравматичного стресового розладу та інших психічних проблем.

Для більшості дітей важливий їхній соціальний та емоційний зв'язок з батьками та родиною. Зникнення дитини може призвести до розділення з сім'єю, що може сильно позначитися на психологічному стані як самої дитини, так і її батьків.

Іншим психологічним аспектом є невизначеність та стрес, пов'язані із невідомістю місцезнаходження дитини. Родини, які не знають, що сталося з їхніми дітьми, переживають тривогу та страх, що може призвести до депресії та інших психічних проблем.

Зникнення дітей може призвести до розриву соціальних зв'язків як самої дитини, так і її сім'ї зі спільнотою та оточуючим світом. Це може вплинути на їхню соціальну інтеграцію та взаємодію з іншими людьми.

Діти, що зникли можуть стати об'єктом стигматизації та використання у військових конфліктах чи незаконних діях. Це ставить під загрозу їхні права та безпеку.

Для дітей та їхніх сімей необхідна психологічна підтримка для подолання травми та стресу. Проведення індивідуальних чи групових консультацій може допомогти впоратися з емоційними та психологічними труднощами.

Важливо надати сім'ям підтримку у відновленні їхнього соціального статусу та зв'язків. Це може включати в себе допомогу у пошуку зниклих дітей, їхню реінтеграцію в сім'ю та спільноту, а також правову підтримку.

Потрібно надати сім'ям та дітям доступ до інформації про їхні права та можливості. Освіта щодо запобігання зникнення та захисту дітей є важливою складовою підтримки.

Загальна мета підтримки та реабілітації дітей та їхніх сімей полягає в тому, щоб допомогти їм подолати травматичні наслідки зникнення та

забезпечити їхню безпеку, фізичний та психологічний захист, а також повернення до нормального життя в спільноті.

Висновок. Зникнення дітей під час військового стану є серйозною проблемою, яка потребує комплексного підходу та уваги з боку урядів, міжнародних організацій та громадянського суспільства.

Міжнародне гуманітарне право, зокрема Конвенція ООН про права дитини, надає важливий правовий каркас для захисту прав та безпеки дітей під час військового конфлікту.

Слідчі (розшукові) дії грають важливу роль у встановленні місцезнаходження дітей, які зникли під час війни. Доцільно використовувати різноманітні методи, включаючи допит свідків, аудіо- та відеоконтроль, зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж, зняття інформації з електронних інформаційних систем тощо.

Психологічна та соціальна підтримка дітей та їхніх сімей, які пережили зникнення, є важливою складовою відновлення їхнього психологічного та соціального благополуччя. Необхідно посилити співпрацю між правоохоронними органами, службами безпеки та іншими структурами для ефективного розслідування та відновлення дітей, які зникли під час військового стану.

Уряди повинні дотримуватися міжнародних стандартів і норм міжнародного гуманітарного права щодо захисту дітей в умовах воєнного конфлікту та використовувати їх як основу для розробки національних стратегій та політик.

Потрібно забезпечити доступ до психологічної та соціальної підтримки для дітей та їхніх сімей. Громадські та благодійні організації можуть відігравати важливу роль у цьому процесі.

Загальний висновок стосовно проведеного дослідження та його значення:

Це дослідження підкреслює серйозність проблеми зникнення дітей під час військового стану та важливість захисту їхніх прав та безпеки. Використовуючи міжнародні норми та практики, уряди та громадські організації можуть спільно працювати над покращенням ситуації та забезпечити дітям можливість відродитися після травматичного досвіду.

Як варіант можливих напрямків подальших досліджень ми можемо розглянути дослідження ефективності різних методів розслідування та відновлення дітей, які зникли під час військового стану. Цей напрямок дослідження може включати аналіз різних методів та підходів, що використовуються правоохоронними органами та службами безпеки для розслідування та відновлення дітей, які зникли під час воєнного конфлікту. Дослідники можуть вивчити, які методи є найбільш ефективними, а також які чинники впливають на успішність розслідування. Потім можуть бути розроблені рекомендації для вдосконалення цих методів і підходів.

Також можна ознайомитися з аналізом впливу дій роззброєння та демобілізації на безпеку дітей в умовах воєнного конфлікту. Ця сфера дослідження може зосередитися на тому, які виклики виникають під час процесів роззброєння та демобілізації в контексті захисту дітей. Дослідники можуть дослідити, які ризики та загрози існують для дітей під час цих процесів та як їх можна зменшити. Аналіз може також включати вивчення досвіду інших країн у цій сфері.

Дослідження ролі міжнародних організацій та громадського суспільства у захисті прав дітей під час військового стану. Цей напрямок може досліджувати роль і внесок міжнародних організацій, таких як ООН, UNICEF, та громадського суспільства у захисті прав дітей під час військового конфлікту. Дослідники можуть аналізувати програми, проекти та ініціативи, які спрямовані на підтримку та захист дітей. Результати дослідження можуть використовуватися для вдосконалення ролі міжнародних організацій та громадського суспільства в цьому питанні.

Аналіз можливих стратегій та програм реабілітації для дітей та їхніх сімей після зникнення в умовах військового конфлікту. Ця сфера дослідження може включати аналіз програм та стратегій, які спрямовані на підтримку та реабілітацію дітей та їхніх сімей, які пережили зникнення в умовах військового конфлікту. Дослідники можуть оцінювати ефективність таких програм, вивчати найкращі практики та розробляти рекомендації для їх вдосконалення.

Література

1. З початку повномасштабної війни до поліції надійшло понад 9,7 тис. повідомлень про зникнення дітей. *Портал МВС*. 2023. URL: <https://mvs.gov.ua/news/z-pocatku-povnomasstabnoyi-viini-do-policiyi-nadiislo-ponad-97-tis-povidomlen-pro-zniknennia-ditei> (дата звернення: 03.10.2023).
2. Про правовий статус осіб, зниклих безвісти за особливих обставин: Закон України. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 38. Ст. 280. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2505-19#Text> (дата звернення: 03.10.2023).
3. Корогодський Ю. В Україні 1074 дитини вважаються зниклими безвісти. *LB.ua*. 2023. URL: https://lb.ua/society/2023/08/05/568721_ukraini_1074_ditini_vvazhayutsya.html (дата звернення: 03.10.2023).
4. Як і чому Росія краде українських дітей. *ZAXID.NET*. 2022. URL: https://zaxid.net/rosiya_vikradaye_ukrayinskih_ditey_masshtabi_naslidki_n1551501 (дата звернення: 03.10.2023).
5. Психологічна підтримка та допомога дітям, які пережили травматичні події: навчально-методичний посібник / Н. Вааранен-Валконен, Н. Заварова, за заг. ред. О. Калашник. Київ, 2022 (дата звернення: 03.10.2023).

6. Конвенція про запобігання злочину геноциду та покарання за нього. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU48K03U> (дата звернення: 03.10.2023).
7. Про соціальний захист дітей війни: Закон України від 18.11.2004 № 2195-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 4. Ст .94. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2195-15#Text> (дата звернення: 03.10.2023).
8. Діти та збройні конфлікти: нормативно-правова база. *War Childhood Museum Ukraine: вебсайт*. URL: <https://warchildhood.org/ua/children-and-armed-conflict-legal-framework/> (дата звернення: 03.10.2023).